

AMAZONERNA

– en myt i manssamhället

Britt-Mari Näsström, religionshistoriker i Uppsala, berättar om bakgrunden till den gamla myten om de krigiska kvinnorna.

De dyker upp som fiender österifrån hos de grekiska historiskildrarna och jämföras med cykloper, cynocefaler (folk med hundhuvuden) och andra fantasiväsen. De kallas i skrifterna amazoner, vilket redan i antiken tolkades som a-mazo, ungefär "utan ett bröst". Detta skulle de ha skurit av redan i barndomen, meddelar Strabon, för att kunna kasta spjut bättre. Men detta var och förblir en så kallad folketyologi, eftersom de avbildningar av amazonerna vi kan följa tillbaka till 500-talet f.Kr. visar dem med två bröst. Att kvinnobröst överhuvudtaget skulle vara till hinder för kast är dessutom orimligt i sig. Vad ordet amazon egentligen betyder vet man inte, men man gissar att det har ett främmande, icke-indoeuropeiskt ursprung.

Amazonerna var kvinnor som uppträdde som män, dvs var beväpnade och ägnade sig åt krig och jakt. Varifrån de ursprungligen stammade visste man inte heller med säkerhet.

Herodotos berättar att amazonerna blivit tillfångatagna av en grekisk här och att man stuvat in dem i ett skepp, för att vid hemkomsten göra dem till slavar. Men amazonerna övermannar besättningen och slår ihjäl dem. Eftersom de inte känner till båtar driver de vind för våg tills de hamnar i Mindre Asien, där de tar sig i land och börjar föda upp hästar.

Deras närmaste grannar är skyterna och dessa är naturligt nog nyfikna på de krigiska kvinnorna, samtidigt som de aktar sig för att stöta bort dem. I stället

sänder de ut ett antal unga män - lika många som amazonerna - som slår läger i närheten och imiterar deras liv. Amazonerna jagar bort dem, men de återvänder troget. Meningen med det hela är att skyterna vill ha barn med dessa starka och duktiga kvinnor.

De unga männen börjar så småningom göra närmanden och amazonerna tycker inte alls illa vara och så småningom har alla de ensamma kvinnorna fått varsin man. Men följa dem hem vill de inte - de vill inte bli som skyternas kvinnor. Amazonerna övertalar sina män att i stället följa dem över floden Tanais (Don) och där slår de sig ner och grundar Saurmaternas släkte, allt enligt Herodotos, som ibland var mer historieberättare än historiker.

Hänsynslösa krigare

Andra skildrar amazonernas samhälle som ett renodlat kvinno-samhälle, beläget vid Kaukasus. Dock sökte sig kvinnorna till en angränsande stam under två månader om året för att bli befruktade. Föddes flickebarn behöll man dem, men gossar skickades tillbaka till faderns by.

Amazonerna dyker upp i Iliaden, där de kämpar på trojanernas sida. De är som vanligt skickliga och hänsynslösa krigare, men Homeros ger oss också ett annat perspektiv på de kämpande kvinnorna. När grekernas store hjälte Akilleus stöter ner amazondrottningen Penthesileia, faller hennes hjälm av och hennes ansikte blottas. Deras blickar möts i en vibrerande sekund och kärleken tänds mellan dem, innan Penthesileia sjunker ner bland Hades skuggor.

Detta motiv kom att bli mycket omtyckt i grekiskt vasnmåleri, där den erotiska tonen dominerar över själva dödan-det. Akilleus och Penthesileia fick senare figurera i 1600- och 1700-talsdramer, medan vår egen tid varit tämligen kallsinnig till denna kärleks saga, som uppstod vid första och enda ögonkastet.

Homeros skildrade de vilda och blodtörstiga amazonerna, vars rätta element

är stridsvimlet. Ett par århundraden senare kommer ett annat motiv att knytas till de kvinnliga krigarna. Det är den härtagna drottningen, som kuvas av en hjälte och förvandlas till en trogen maka. Sålunda rövar athenarnas egen nationalhjalte Theseus amazondrottningen Antiope (eller Hippolyta) och gör henne till sin maka.

Theseus bragder liknade ofta de stordåd som den främste av de grekiska hjältarna, Herakles, utförde. Denne rövade vid flera tillfällen bort olika amazondrottningar, men råkade även själv illa ut när han försökte stjäla Apollons trefot i det berömda templet i Delfi.

Guden bestraffade honom genom att ålägga honom att tjäna amazonernas drottning Omfale, som till yttermera visso klädde honom i kvinnokläder och tvang honom att spinna - ett motiv som Strindberg skulle återkomma till i sorgespelet "Fadren". Vistelsen hos Omfale var dock inte odelat oangenäm. Det skildras också hur Herakles umgicks med amazondrottningen i synnerligen intima sammanhang.

Sagofolk

Vilka var då amazonerna? Ett sagofolk, menade redan grekerna själva. "Hur kan man överhuvudtaget tro", frågar sig geografen Stabon, "att en armé, eller en stad eller en stam någonsin har kunnat organiseras av kvinnor? Som till och med erövrade land från andra och även tog makten över andra närliggande folk och utsträckte sitt område ända till Jonien och sände expeditioner över haven till Attika?" Men samtidigt levde föreställningen om detta sagofolk vidare in i medeltiden och den nya tiden. Även de nordiska kartritarna placerar gärna in ett amazonrike i öster.

Den flod som av indianderna kallades amacunu "vattendånet" blev kallad Amazonfloden, efter en lokal myt om kvinnliga krigare, som skulle ha uppehållit sig här.

När man finner sådana myter om

kvinnliga krigare i olika kulturer, uppkommer ofta tanken på att dessa berättelser skulle skildra en historisk verklighet, som ytterst går tillbaka på ett prehistoriskt matriarkat. Amazonerna, som uppehöll sig i fjärran bergstrakter eller otillgängliga områden, skulle då vara spridda överlevande från denna tid, som organiserat sig militärt för att möta manssamhällets övermakt och bevara sin egen integritet.

Många har med denna utgångspunkt förgäves sökt efter amazonernas historia, bakom myternas mångfald.

För berättelserna om amazonerna är en myt och ingenting annat. Mytens spridning och popularitet beror på att den visar att kvinnor inte kan klara av att ensamma organisera ett välde, eller försvara sig. Amazonmyten slutar alltid med att de besegras, antingen med vapenmakt eller att de blir välanpassade hustrur. Det är en sedelärande historia skapad av manssamhället, som i underkuvandet och besegradet av amazonerna förhärligar sin egen överlägsenhet.

Manssamhälle

Historien har väl aldrig skådat ett så fulländat manssamhälle som 400-talets Athen, där kvinnorna tillbragte sina liv i hemmets mörkaste hörn, totalt negligerade efter att ha framfött en arvinge, medan männen levde sina liv oberoende av dessa tillsammans med unga gossar. I detta samhälles offentliga konst hade skildringarna av "Amazonslaget", den myt som berättar hur amazonerna anfaller Athen och besegras, ett stort utrymme.

Vi kan naturligtvis se amazonerna som en symbol för perserna, arvfienten från öster som nyligen besegrats. Men i exempel från Athen finns också, enligt mitt förmenande, en vilja att i konsten skildra den manliga överlägsenheten som dominerade samhällslivet.

Man kan också fråga sig varför det erotiska amazonmotivet blev så populärt i konst och litteratur. I det germanska

forts. Amazonerna...

området finns berättelser om sköldmör, varav den mest namnkunniga är Brynhild i Völsunga-sagan. Dessa sköldmör är mycket krigiska till sin natur, men när de möter hjälten förvandlas de till hän-givna älskarinnor.

En dansk litteraturforskare, P. Meulengracht-Sörensen, har hävdad att denna typ bär inom sig två oförenliga motsatser. Men genom att hennes "manliga" sida besegras, blir hon den ideala hjältebruden. Likväl fortsätter hon att vara en avvikelse från den ideala kvinnan och hennes öde beseglas vanligen genom en både ond och bråd död.

Hur vi än vrider och vänder på amazonmyterna, kommer vi således slutligen fram till att dessa egentligen bär på en negativ kvinno-syn, nämligen den att kvinnor inte klarar av att vara självständiga. Det bittra resignerade uttryck som speglas i många antika avbildningar av amazoner förstärker detta intryck. De förkroppsligar ingenting annat än patriarkatets myter.

DEN HÄR SALVAN
GÖR ER DELS YNGRE
OCH VACKRARE,
DELS SNABBARE!

Maratonmiraklet

De tiotusentals löpare som har anmält sig till Stockholm Maraton har alla fått ett inbetalningskort för inköp av salvan Sports Rub, som enligt reklamen ska motverka mjölksyrabildning i musklerna och förebygga muskelsmärter.

I DN 13/1 1993 berättade Björn Ekblom, professor vid Idrottshögskolan, om tester som visade att salvan var helt meningslös. Eftersom den knappast trängde in genom hudens hornlager kunde den inte påverka mjölksyrabildningen.

Trots att salvan saknar bevisad effekt har riksidrottsförbundets informationschef Lars Röhne skriftligen rekommenderat salvan. I DN-artikeln tog förbundets ordförande, medicinprofessorn Arne Ljungqvist, avstånd från rekommendationen. För att kunna rekommendera salvan krävs, menar Ljungqvist, en ordentlig medicinsk bevisning:

"Att salvan skulle kunna påverka mekanismer som sker djupt inne i vävnaderna är dessutom fullständigt gripet ur luften, rena larvet. En produkt som uppges ha medicinsk effekt ska ha genomgått laboratoriestudier, dubbla blindstudier och kliniska prövningar, och dessutom krävs en utvärdering av eventuella bieffekter. Att komma med löstryckta uttalanden från konsumenter håller inte, det är ett tyvärr alltför vanligt exempel på dålig vetenskaplig moral. Bevisskyldigheten ligger på den som kommer med ett påstående."

SOH